

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Arbeitsgemeinschaft Wanderfalkenschutz Nordrhein-Westfalen (AGW-NRW) 2013. 25 Jahre Wanderfalkenschutz AGW Nordrhein-Westfalen. AGW-NRW, Düsseldorf. 92 pp.

In glansdruk, en op A4-formaat, vieren onze Duitse burens een kwart eeuw bescherming van Slechtvalken. Van 0-2 paren in de late jaren tachtig steeg het aantal paren in Nordrhein-Westfalen naar 189 in 2013 (met 339 jongen: 15x 1, 37x 2, 44x 3, 27x 4 en 2x 5 pulli). Deze populatie is een belangrijke bron voor de Nederlandse herkolonisatie (zie elders in deze Takkeling). De procentuele groei begint in NRW inmiddels af te vlakken. Bij een controle van broedparen in 2012 bleek 75% van de mannetjes een ring te dragen; daarvan was 94% in NRW geringd. Dat aandeel lag bij de vrouwen veel lager (resp 42% en 37%). Drie vrouwen kwamen uit Nederland. Van de geringde jongen werden er 1037 gesekst als mannetje, 995 als vrouwtje. Alleen in 2006, 2010 en 2013 werd een duidelijk vrouwenoverschot vastgesteld. Een eenvoudige levenstabellat laat zien dat de sterfte in het eerste levensjaar 38.2% bedraagt (gebaseerd op 212 doodvondsten uit NRW, Baden-Württemberg en Rheinland-Pfalz). In latere levensjaren (meer dan) halveert de sterfte. De rest van het jubileumboek is gevuld met anekdotische verhalen, inclusief de invloed van Oehoes op Slechtvalken, bigynie, de invloed van een veranderend energielandschap op de beschikbaarheid van broedplaatsen (windenergie gaat ten koste van kolencentrales) en een verhaal over de populatiedynamiek van Nederlandse Slechtvalken (zie voor een bewerking daarvan elders in deze Takkeling). (www.nabu-nrw.de).

Baines D. & Richardson M. 2013. Hen harriers on a Scottish grouse moor: multiple factors predict breeding density and productivity. J. appl. Ecol. 50: 1397-1405.

In het kader van een langlopend onderzoek naar de effecten van predatie op hoenders in het Langholm landgoed in Schotland werden de toch al bij wet beschermde Blauwe Kiekendieven écht beschermd: als gevolg daarvan nam de soort er toe van 2 in 1992 naar 20 broedende vrouwtjes in 1997, een bewijs hoe intensief de vervolging van predatoren in Schotland (en daarbuiten) is. Nadat in 1997 het hoenderbeheer stopte, namen Vossen en Zwarte Kraaien sterk toe, en zakte het aantal broedende vrouwtjes Blauwe Kiekendief naar 5 (vanaf 2002). Het aantal broedende kiekendieven was negatief gecorreleerd met het aantal Graspiepers, kraaien en talrijkheid van hoenders in juli (maar positief met het aantal hoenders in het voorjaar). Legsels en productiviteit waren beter ten tijde van predatorbeheer op de heide (vossen zorgden voor veel uitval van nesten). De conclusie van de auteurs luidt dat predatorenbeheer gunstig is voor Blauwe Kiekendieven, alsof dat biologisch ook maar enigszins relevant is. Dat is praat van de ondernemer die streeft naar winstmaximalisatie. Als Blauwe Kiekendieven door Vossen onder druk worden gezet, dan zij dat zo. Ze moeten zich maar redden, en het liefst zonder krompraat van beherende biologen. (dbaines@gwct.org.uk).

Barrientos R. & Arroyo B. 2013. Nesting habitat selection of Mediterranean raptors in managed pinewoods: searching for common patterns to derive conservation recommendations. *Bird Conservation International* 24: 138-151.

Van alle gemeten habitatvariabelen aan nestplaatskeuzes van vijf soorten roofvogels in naaldbossen in Spanje (waaronder Sperwer, Buizerd en Havik) bleken boomgrootte (hoge bomen met een stevige diameter op borsthoogte) en goede dekking rond de nestboom belangrijke factoren te zijn. Voor adequate bescherming van de onderzochte soorten zijn in naaldbossen ongeoorloofde stukken noodzakelijk (de omvang daarvan is vooralsnog onduidelijk, maar een minimum van 0.1 ha wordt genoemd), met een redelijke dekking (30-70% bomen) en minimaal enkele forse bomen. Hoewel soortspecifieke verschillen in habitatkeus werden gevonden lijkt dekking belangrijk te zijn, vooral om het predatoren niet te makkelijk te maken en de invloed van slecht weer in te perken. Die laatste conclusies zijn overigens eerder al getrokken bij onderzoek in Noorwegen, Duitsland, Spanje en Italië (en gaan ook voor Nederland op; eigen informatie verzameld in Boswachterij Smilde) (zie ook Khaleghizadeh et al. hieronder.) (rafael.barrientos@uclm.es).

Bell D.A., Griffiths C.S., Caballero I.C., Hartley R.R. & Lawson R.H. 2014. Genetic evidence for global dispersal in the Peregrine Falcon (*Falco peregrinus*) and affinity with the Taita Falcon (*Falco fasciinucha*). *J. Raptor Res.* 48: 44-53.

De fylogenetische verwantschappen binnen de slechtvalkgroep zijn een rommeltje (althans: wetenschappelijke pogingen daar lijn in te ontdekken). Deze poging, gebaseerd op mitochondriaal DNA, eindigt echter in hetzelfde moeras. Geografische variatie binnen de slechtvalkgroep sluit niet aan bij de fylogenie zoals verkregen via mitochondriaal DNA. De Taitavalk, een zeldzaam beestje uit Afrika, is genetisch zeer sterk verwant met de Slechtvalk. (dbell@ebparks.org).

Bellebaum J., Korner-Nievergelt F., Dürr T. & Mammen U. 2013. Wind turbine fatalities approach a level of concern in a raptor population. *Journal for Nature Conservation* 21: 394-400.

Duitsland mag gerust het land van de windmolens worden genoemd: je hebt meeregerende Grünen of niet, immers. Dat er ook minder fraaie kanten aan zitten, laat deze studie zien (en vele andere). Op basis van jaarlijkse aanvaringen van Rode Vrouwen in deelstaat Brandenburg, levensduur van kadavers, zoek efficiëntie en seizoen wordt gecijferd dat er jaarlijks 308 Rode Vrouwen sneuvelen door windturbines, ofwel 3.1% van de geschatte populatie (na de broedtijd) van 9972 individuen. Adulte vogels overwegen onder de slachtoffers, en dat is iets wat je juist niet wilt (die zorgen immers voor nageslacht). Met een verdere toename van windmolens zal dit probleem groter worden. (Jochen.Bellebaum@t-online.de).

Betuel A., Tuttle E.M. & Gonser R.A. 2014. Predation by a Sharp-shinned Hawk on a ground-nesting bird, the White-throated Sparrow. *Wilson J. Ornithol.* 126: 161-165.

Dat sperwers, hier een Noord-Amerikaanse soort, nestjonge vogels prederen als zich de kans voordoet, is bekend. Maar meestal betreft dat nestjongen van soorten die open nesten in bomen of struiken hebben. Hier wordt een geval beschreven van

predatie van een grondbroedende zangvogel. Geweldige opportunisten, die spertertjes. (abetuel@sycamores.indstate.edu).

Buchanan J.B., Hamm K.A., Salzer L.J., Diller L.V. & Chinnici S.J. 2014. Tree-nesting Peregrine Falcons in North America: historical and additional records. J. Raptor Res. 48: 61-67.

In totaal konden 33 gevallen van boombroeden door Noord-Amerikaanse Slechtvalken worden getraceerd, verdeeld over drie periodes: 8-9 in 1867-1914, 11-12 in 1915-62, en 14 in 1963-2007. Van de nader gespecificeerde nesten waren er negen in boomholtes (van vooral zeer grote, dode bomen) en negen op boomnesten van andere roofvogels (vooral Witkopzearend). (Joseph.Buchanan@dfw.wa.gov).

Cardador L., Sardà-Palomera F., Carrete M. & Mañosa S. 2014. Incorporating spatial constraints in different periods of the annual cycle improves species distribution model performance for a highly mobile species. Diversity and Distributions 20: 515-528.

Die highly mobile species, dat is een Bruine Kiekendief. Deze soort telde in Spanje 1000 paren in 1975, wat zakte naar 200 in 1989, en vervolgens toenam naar 800 in 2003 en 1300 in 2006. Deze studie is kenmerkend voor veel modellenbakkerij: de conclusies uit de modellen over zomer- en winterverspreiding worden gepresenteerd als waarheid, terwijl ze alleen maar een werkhypothese opleveren (en die wordt nooit getoetst in het veld, want teveel moeite). Spielerei dus. (lcardador81@gmail.com).

Feys S., Guelinckx R., Verdonck F. & Louette G. 2013. Successful reproduction of Hen Harrier *Circus cyaneus* in intensive arable farmland (central-east Belgium). Belg. J. Zool. 143: 142-147.

Nu ook in Nederland geregeld Blauwe Kiekendieven in boerenland broeden, zijn de gevallen in België extra interessant. Het werd in 2006 voor het eerst vastgesteld, en trad daarna ieder jaar op. Tussen 2006 en 2011 werden 8-9 paren met 10 nesten geregistreerd, waarvan 4 nesten in totaal 1 jongen opleverden (inclusief twee paren die in bosjes van 9-16 ha temidden van boerenland broedden). Hoewel deze ontwikkeling kan samenhangen met de broedpopulatie in Frankrijk (voor een groot deel broedend in boerenland daar), is de melding van een succesvolle Waalse vrouwelijke broedvogel geringd als nestjong in de Duitse Wadden een opmerkelijke waarneming. Uitwisseling tussen wadden en binnenland! (gerald.louette@inbo.be).

Jaffre M., Beaugrand G., Goberville E., Jiguet F., Kjellén N., Troost G., Dubois P.J., Lepêtre A. & Luczak C. 2013. Long-term phenological shifts in raptor migration and climate. PLoS One 8(11), e79112.

Een opgepompt stukje over roofvogeltrek en klimaat, waarbij we de term “lange termijn” met een korreltje zout moeten nemen, zo ook de statistische bewerking (kieren van de keizer). Het grappige van dit soort stukjes is dat het, ondanks het statistische fineerlaagje, uiteindelijk altijd gewoon uitkomt op subjectief ‘het-kan-zus-maar-het-kan-ook-zo’ palaver. Het geeft geen inzicht in hoe het basismateriaal tot stand is gekomen (zelfs de supplementaire informatie is waardeloos), maar wel uitwijden over hoe dat materiaal bewerkt en herbewerkt is. Lovenswaardig is dat er een poging wordt gedaan tijdreeksen van roofvogeltrek in een breder kader te plaatsen. In dit geval van zeven middellange-afstandstrekken, namelijk Rode Wouw, Bruine (middellang?) en Blauwe Kiekendief,

Havik (?) en Sperwer, Buizerd (alleen *buteo*), Smelleken en Torenvalk. Er werden 13 posten gebruikt waar dagelijks werd geteld in 1980-2010, namelijk Zweden (Falsterbo), Nederland (Camperduin, Kennemerduinen, Scheveningen), Franse Alpen (2 plekken), Massif Central in Frankrijk (4 plekken) en Pyreneeën (3 plekken). Is er nog een slot-som? Jawel, maar die is geen knip voor de neus waard. Ze komen tot drie periodes die abrupte veranderingen in trekgedrag representeren (1980-94, 1995-2006, 2007-10), maar dat is uitsluitend gebaseerd op temperatuur (welke temperatuur wordt niet uitgelegd; en wat als je andere, of meerdere, parameters had gebruikt?). Najaarstemperatuur zou belangrijker zijn voor veranderingen in trekfenologie in najaar dan temperatuur in het voorjaar, mogelijk verband houdend met thermische omstandigheden in najaar (niet gecheckt). De rest van het verhaal is bevestigende wetenschap op zijn slechtst: alles klopt met wat er eerder is gevonden, en zo niet, dan wordt er ad hoc een andere verklaring bedacht. Dat alles ongetoetst. Dat het verhaal sowieso geen hout snijdt, want niet gebaseerd op biologie, staat daar nog los van. Hoezo Buizerds, Sperwers? Een mannetje doet iets anders dan een vrouwtje, een adult iets anders dan een juveniel, in Zweden gebeuren andere dingen op populatieniveau dan in Frankrijk. Zonder daar rekenschap van te geven, en zonder in te gaan op dichtheden en reproductie in de respectievelijke achtergrondgebieden en jaren, is een studie als deze op voorhand gebakken lucht. Jammer, want pogingen om trekellingen betekenis te geven zijn schaars. (mikael.jaffre@univ.lille1.fr).

Gleichner W., Gleichner F., Bobbe A., Henkel U. & Kamprath S. 2013. Die Schlafplatz des Rotmilans *Milvus milvus* im Altkreis Bernburg von 1985 bis 2013. Ornithol. Jber. Mus. Heineanum 31: 37-49.

Vanaf de winter van 1974/75 begonnen Rode Wouwen 's winters slaapplekken te vormen. De vogels gebruikten daarvoor rijen populieren en hoogspanningsmasten in open land. De aantallen namen toe van 50 naar 170, totdat de lokale vuilstort dicht ging in 2005 en de aantallen zakten naar rond de 50. Behalve een dalend voedselaanbod kan ook de dalende broedvogelstand als reden van de terugloop worden gezien. Nog in 2001 telde het gebied 125 paren, maar dat daalde naar 80 in 2009. De voortplanting loopt ook terug, deels door predatie van wasberen (dat gaat in Nederland nog komen, zij het voor andere soorten dan Rode Wouw), deels door een verslechterend voedselaanbod in de jongentijd. (gleichner@freenet.de).

Gómez-Ramírez P. et al. 2014. An overview of existing raptor contaminant monitoring activities in Europe. Environment International 67: 12-21.

Het is niet zo vreemd dat er op het continent met grootgebruik van chemicaliën monitoringprogramma's lopen die – althans van enkele van de honderden gifsoorten in omloop - proberen bij te houden hoe gif zijn weg vindt in de leefomgeving. Wat wel vreemd is: dat zo weinig landen monitoring serieus aanpakken, en van hoe weinig roofvogel- en uilensoorten iets bekend is (vaak slechts één of enkele soorten per land). Nóg vreemder: in zowat het rijkste en overdadig met gif overspoelde land van Europa, namelijk Nederland, is monitoring van gif de facto non-existent: alleen aan Kerkuil is na 2000 eenmaal een studie dienaangaande verricht voor drie middelen. Een schamele staat van dienst, die symptomatisch is voor politiek die de problemen rondom landbouwgif wil oplossen door het woord gif te vervangen door het woord gewasbestrijdingsmiddel.

Hanel J., Tomášek V., Procházka J., Menclová P., Kunca T. & Stastný K. 2013. Breeding biology of the Northern Goshawk (*Accipiter gentilis*) in the Liberec region, northern Bohemia. *Sylvia* 49: 39-47.

In 2010-12 beliep de gemiddelde dichtheid van Haviken in een gebied van 300 km² in Tsjechië 3 paren/100 km². Van 25 nesten zaten er 23 in lariks, 2 in fijnspar. De gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde nest bedroeg 5.3 km (1.37 km als kortste afstand). De eileg vond plaats van de tweede helft van maart tot halverwege april. Gemiddeld vlogen er 3.1 jongen per succesvol nest uit. Van de jongen was exact de helft een man (36 mannen, 36 vrouwen).

Herdam A. 2013. Der Gleitaar *Elanus caeruleus* dehnt sein Brutareal in Südwestfrankreich weiter aus. *Ornithol. Jber. Mus. Heineanum* 31: 53-63.

Na de eerste waarneming in 1983 is er in het rivierdal van de Adour in ZW-Frankrijk een kleine populatie Grijsje Wouwen gegroeid, de eerste decennia traag (enkele paren), maar vanaf de jaren 2000 steeds sneller. De huidige stand (2012) wordt op 115 paren geschat. In 2012 vlogen er ongeveer 180 jongen, wat de totale populatie op minstens 400 vogels brengt. Het lokale landschap is heuvelachtig (gunstig) en de hogere temperaturen van de laatste decennia worden aangevoerd als mogelijke verklaring voor deze groei (wat meer geschikte prooi zou opleveren, maar hiervoor ontbreken aanwijzingen). (ayaal@yahoo.fr).

Horvitz N., Sapir N., Liechi F., Avissar R., Mahrer I. & Nathan R. 2014. The gliding speed of migrating birds: slow and safe or fast and risky? *Ecology Letters* 17: 670-679.

De morfologie van een vogel (vooral gewicht en vleugelvorm) predestineert in grote lijnen hoe wordt gevlogen tijdens de trek: schroeven en afzakken (en hoe snel je dat doet) versus vliegen versus een combinatie van die twee (en wanneer besluit je als vogel over te gaan van het ene op het andere, waarbij vliegen een energetisch kostbaardere vorm van verplaatsen is en dus liever wordt vermeden). Niet verrassend blijkt dat per soort te verschillen, waarbij naast de genoemde morfologische verschillen ook risicomijdend gedrag (namelijk de kans te stranden) een rol lijken te spelen. (nir.horvitz@mail.huji.ac.il).

Janiszewski T., Kaminski M. & Włodarczyk R. 2012. Breeding population of the Sparrowhawk *Accipiter nisus* in Łódź at the beginning of the 21st century. *Ornis Polonica* 53: 274-282.

In de stad Lodz werden in 2010 34 paren Sperwer gevonden, waarvan 9 in het centrum (7.5 paren/100 km²) en 25 in buitenwijken (14.4/100 km²). In 1998-2002 waren dat er 14; er lijkt dus in deze stad een toename te hebben plaatsgevonden. Veel nesten zitten in loofbomen (vooral in centrum).

Jenni-Eiermann S., Almasi B., Müller C., Schmid B., Roulin A. & Jenni L. 2014. Die Modulation der Stressantwort bei Vögeln und ihre Bedeutung für den Naturschutz. *Ornithol. Beob.* 111: 107-120.

Als vogels zich bedreigd voelen, komt er onmiddellijk een keten van reacties in hun lichaam op gang. Zo wordt er bijvoorbeeld razendsnel corticosterone in de bijnierschors aangemaakt dat in hoge concentraties naar allerlei organen in het lichaam wordt getransporteerd. Zodoende kunnen ze snel reageren op gevaarlijke situaties, en – zodra

de rust is weergekeerd – terugkeren naar de homeostatische situatie van daarvoor. Maar daar zijn energetische kosten aan verbonden. Bij nestjonge Torenvalken werd gekeken hoe dat precies werkt. Daar bleek dat jongen zonder vetreserves een verhoogd basaal corticosterone-niveau hadden maar een afgevlakte stressreactie, wat duidt op een hoger stressniveau dan bij jongen in betere conditie. Of deze kennis überhaupt toepassing vindt in de natuurbescherming, wat de Zwitserse onderzoekers nastreven, is de vraag. Natuurbeschermers, althans in Nederland, zijn drukker met het verkopen van de natuur ten behoeve van mensen (zie Oproepen en mededelingen, met de soap rond de Roggebotzandse Zeearend), dan met de bescherming van de andere dieren. Bovendien nooit gemerkt dat er in kringen van natuurbeschermers wordt gelezen. Laat staan dat wat ze eventueel onder ogen krijgen toepassing vindt. (susi.jenni@vogelwarte.ch).

Jiménez M.V., Martínez J.E. & Calvo J.F. 2014. Patterns of nest reuse in forest raptors and their effects on reproductive output. J. Zool. 292: 64-70.

In Spanje werd gekeken naar het hergebruik van oude nesten door Dwergarend en Buizerd, en welke consequenties dat had voor de jongenaanwas. Het bleek dat oude territoria eerder opnieuw in gebruik werden genomen als er oude nesten aanwezig waren, en dat deze vorm van territoriumbezetting de voorkeur had boven het stichten van een nieuw territorium. Ook bleken oude nesten in bestaande territoria vaak te worden hergebruikt, echter zonder dat dit leidde tot een beter reproductief succes. Voor Dwergarend werd gevonden dat nieuwe broedvogels een beter nestsucces hadden als ze een nieuw nest bouwden, in plaats van te gaan broeden op een oud nest. Vermoedelijk gebruiken roofvogels oude nesten als aanwijzing dat een bepaald gedeelte van een terrein geschikt is als nestplaats. Dat heeft als consequentie dat bosbeheerders ook met oude nesten van roofvogels voorzichtig moeten omgaan, niet alleen in de broedtijd maar ook daarbuiten, en ongeacht of die nesten in gebruik zijn. (mvjimenez@um.es).

Katzner T.E., Jackson D.S., Ivy J., Bragin E.A. & Dewoody A. 2014. Variation in offspring sex ratio of a long-lived sexually dimorphic raptor, the Eastern Imperial Eagle *Aquila heliaca*. Ibis 156: 395-403.

Van Keizerarenden in Kazachstan werden 219 kuikens uit 119 broedsels in 30 territoria gesekst. In slechts één deelgebied in één van de zeven jaren van onderzoek bleek de geslachtsverhouding onder de jongen af te wijken van fifty-fifty. Dat doet de auteurs besluiten tot de conclusie dat er kennelijk omstandigheden zijn waaronder het vrouwtje het geslacht van haar eieren kan manipuleren. Welke die omstandigheden zijn, en welk mechanisme daarachter zou zitten, blijft onbekend. De zoveelste loot aan de uitdijende boom van seksratio-studies, en een algemeen geldend principe ontbreekt nog steeds over het hoe en waarom van verschillen in seksratio's per soort. (todd.katzner@mail.wvu.edu).

Kane S.A. & Zamani M. 2014. Falcons pursue prey using visual motion cues: new perspectives from animal-borne cameras. Journal of Experimental Biology 217: 225-234.

Door een minicamera op kop of rug te monteren konden de onderzoekers het actuele jachtgedrag van grote valken volgen, in het bijzonder hoe hun gezichtsveld was tijdens de jacht. De valken bleken hun prooi tijdens een vangpoging goed in hun blikveld te houden, ook tijdens ontwijkingsmanoeuvres van de prooi, overeenkomstig hun opper-

vlakke gele vlek op het netvlies (waar de kegels en staafjes zijn geconcentreerd). (samador@haverford.edu).

Khaleghizadeh A., Santangeli A. & Anuar S. 2014. Clear-cutting decreases nest occupancy of Brahminy Kite *Haliastur indus* in a managed mangrove forest of Southeast Asia. *Ocean & Coastal Management* 93: 60-66.

Binnen een scala van habitatvariabelen die potentieel van invloed kunnen zijn op de nestbezetting door Brahmaanse Wouwen was alleen de oppervlakte kaalslag een factor van betekenis. De kans dat een nest bezet bleef daalde scherp met toenemend oppervlak kaalkap rond het nest. Deze relatie was het sterkst indien de kaalkap op minder dan 150 m afstand van het nest plaatsvond. De zoveelste aanwijzing dat houtkap rond nesten, in dit geval van een met de echte wouwen gerelateerde soort, slecht uitpakt voor de nestbezetting. (akhaleghizadeh@gmail.com).

Klaassen R.H.G., Hake M., Strandberg R., Koks B.J., Trierweiler C., Exo K.-M., Bairlein F. & Alerstam T. 2013. When and where does mortality occur in migratory birds? Direct evidence from long-term satellite tracking in raptors? *J. Anim. Ecol.* 83: 176-184.

Van Bruine Kiekendief (18), Grauwe Kiekendief (34) en Visarend (18) zijn de afgelopen jaren vele reizen van en naar Afrika in beeld gebracht met satellietzenders. Sterfte vindt verhoudingsgewijs het meest plaats tijdens de trek (6x vaker dan tijdens stationaire periodes in broed- of wintergebied), in het najaar vooral in Europa, in het voorjaar vooral in Afrika (Sahara-oversteek). Meer dan de helft van de sterfte vond tijdens de trek plaats (een kortere tijdsspanne dan hun verblijf in broed- of wintergebied, vandaar de verhoudingsgewijs veel hogere sterfte tijdens de trek). (raymond.klaassen2@gmail.com).

Lei B., Amar A., Koeslag A., Gous T.A. & Tate G.J. 2013. Differential haemoparasite intensity between Black Sparrowhawk (*Accipiter melanoleucus*) morphs suggests an adaptive function for polymorphism. *PLoS One* 8(12), e81607.

Van de Zwarte Sperwer (maar eigenlijk een havik) bestaat een lichte (meest algemeen) en een donkere morf (die merkwaardigerwijs het algemeenst is in de recent gekoloniseerde Western Cape in Zuid-Afrika). Het is een soort die in de winter broedt, maar voor de Cape betekent dat een regenrijke periode. In de regentijd zijn vectoren die parasieten overdragen veel algemener (vooral bloedzuigende vliegen) dan in de droge tijd. De verwachting was dat donkere morfen beter bestand zijn tegen bloedparasieten dan lichte morfen, en dat de donkere jongens en meisjes er daarom minder van in hun bloed zouden hebben. Dat bleek te kloppen voor *Haemoproteus nisi*, die significant algemener was in lichte morfen. De auteurs verklaren dat door te zeggen dat donkere morfen beter bestand zijn tegen parasieten (op melanine gebaseerde donkere morfen hebben een sterkere immuunreactie op parasieten), en dat het zodoende niet vreemd is dat de regenrijke Cape door donkere morfen bezet is geraakt. Het omgekeerde, dat lichte morfen gebieden bezetten waar minder parasieten voorkomen (of minder virulent zijn), bleef ongetoetst. (arjun.amar@uct.ac.za).

McCann S., Moeri O., Jones T., Scott C., Khaskin G., Gries R., O'Donnell S. & Gries G. 2013. Strike fast, strike hard: the Red-Throated Caracara exploits absconding behavior of social wasp during nest predation. *PLoS One* 8(12), e84114.

Hoe overmeester je als Roodkeelcaracara een wespenest in de tropen? Grote wespensoorten zijn fanatieke nestverdedigers, maar de kleinere soorten doen daar niet aan. De truc die de caracara's bij de grote wespensoorten toepasten was hit-and-run: bij het langsvliegen een hengst tegen het nest geven. Herhaal dat net zo vaak tot het op de grond ligt. De wespen zijn dan nauwelijks meer genegen het nest te verdedigen, en de rover kan tamelijk ongestoord gaan eten. De vogels hebben geen afweerstof tegen wespen, al werden er aan de poten wel stofjes gevonden die in een elektrofysische reactie van wespen resulteerden; deze stoffen hadden de caracara's per ongeluk opgepikt van takken waar *Azteca*-mieren leefden (die de stof gebruiken als verdedigingsmechanisme). Het hengsten tegen wespenesten aan is overigens al uitgebreid bekend van de Oriëntaalse Wespendif, die het toepast op hoornaars (Aziatische soorten, die behoorlijk wat agressiever zijn dan wat ik op het Zuid-Amerikaanse filmpje zag), zonder dat die nesten naar beneden vallen. Zie <http://www.youtube.com/watch?v=j6fhE4sCP4A> voor een filmpje van de caracara's in actie. (smmccann@sfu.ca).

Meininger P. (red.) 2014. Tien miljoen vogels in tienduizend uren. Telgroep Breskens, Publicatie nr. 7. Vlissingen. Gebonden, 232 pp. Rijk geïllustreerd met kleurenfoto's en grafieken. Te bestellen: euro 14.- (inclusief verzendkosten, overmaken op IBAN NL87INGB0000076442 t.n.v. P.L. Meininger, Vlissingen, onder vermelding van Breskens 2014 en duidelijk postadres.

Weinig telposten van trekvogels zullen zo'n status en bekendheid genieten als Breskens in het voorjaar. Wat het extra bijzonder maakt: die boys schrijven hun waarnemingen niet alleen op, ze voeren ze ook in én schrijven er boeken over. De laatste (echt de allerlaatste?) is prachtig uitgegeven, compleet met hoofdstukken over de werkwijze, de mensen achter dat telwerk (een verzameling hapsnuiters van heb ik jou daar), een maand-voor-maand beschrijving van de teljaren (gevuld met uitbijters en rariteiten, ofwel het genot van de vogelaar) en een soort-voor-soort bespreking die de bulk van het boek inneemt. Indien voldoende gegevens zijn verzameld wordt een seizoensdiagram geschilderd (aantal passanten per uur per week) en een trenddiagram (uurgemiddelde per jaar, soms voorzien van regressielijn als er een duidelijke trend zichtbaar is). In de tekst wordt dat kort geduid, onder vermelding van uitbijters en dagmaxima. Soms wordt iets gezegd over een verschuiving in de fenologie, maar afgezien van Boerenzwaluw (ruim een week vervroegd) in een inleidend hoofdstuk zijn die verschuivingen niet grafisch weergegeven of getoetst. Omdat doortrekpatronen zo onderhand wel bekend zijn, zelfs al geeft Breskens daarop soms afwijkingen die tot nadenken stemmen, zijn juist de veranderingen in fenologie (en groottes van passerende groepen in soorten als steltlopers, iets dat vast is genoteerd maar waarover niets wordt gezegd; gezien de kennis van vertrekkende groepen in West-Afrika – zie *Ardea* 78, 1990: 157-184 - zou dat een alleraardigste aanvulling zijn geweest) een onderwerp dat daadwerkelijk iets zou hebben toegevoegd aan onze kennis. In de hier omvatte periode 1981-2013 is immers veel gebeurd. De database van de Breskensboys (op géén van de foto's kon ik een vrouw ontdekken) is daarom een Fundgrube die een wetenschappelijke analyse node ontbeert. Hopelijk gaat er ooit nog iets mee gebeuren. (Dat geldt voor al het telwerk in Nederland: in het 2013-jaarverslag van trektellingen in Nederland - zie www.trektellen.nl – wordt trots vermeld dat er bijna

30.000 uren zijn geteld dat jaar, maar ook daar komt het niet verder dan doortrekpatroontjes, aantallen en leuke uitbijters. Een vermaakding, dat tellen, maar vragen stellen, no way.⁷) Dan is het Breskensboek een gunstige uitzondering, al was het maar omdat die telpost zijn zaakjes bundelt en uitgeeft. En af en toe wijst op patronen die om nadere duiding smeken. De roofvogels krijgen meer dan gemiddeld aandacht. De fenologie van Bruine Kiekendief (vervroegd: mediaan 3 mei in 1981-96, tegen 22 april in 1997-2013), Grauwe Kiekendief (onveranderd, mediaan bleef 23 april), Sperwer (onveranderd, mediaan bleef 12 april), Buizerd (mediaan van 26 maart met 10 dagen vervroegd), Visarend (mediaan 9 mei in 1990-2001, tegen 4 mei in 2002-13), Torenvalk (mediaan vrijwel onveranderd op 26 april), Smelleken (mediaan van 25 april onveranderd) en Boomvalk (onveranderd op 6 mei) krijgt aandacht. Onderscheid naar leeftijd of geslacht is niet gemaakt, of wordt onbetrouwbaar geacht; dat zou aan de hand van foto's misschien gecheckt kunnen worden. Want als één ding duidelijk is, dan wel dat er vrijwel geen vogel meer ongefotografeerd langskomt. Het boek is dan ook volgestopt met foto's (vele van Thomas Luiten), maar op een aardige manier: mooie overzichten van groepjes in landschap (bijna op Tinbergiaanse wijze vastgelegd: vergelijk de Sijzen en Barmsijzen op pagina 201-211 eens met de barmsijzen-troep in *Vogels onderweg*: 87, of met de kruisbekken en sijs op pagina 83 van *Vogels onderweg*; het is bijna plagiaat van de fotografen), de zangvogels zijn in volle vlucht getroffen, vaak met de vleugels gesloten (wat prachtige plaatjes oplevert), de voorkant van het boek is een evocatieve plaat van een laag over het strand vliedende groep Kanoeten, de Aalscholvers zijn vereeuwigd met condensstreep van een vliegtuig (hoe Nederlands wil je het hebben), kortom, een fraai staaltje fotografie en opmaak. De schrijvers, regelaars en opmaker (Mario Aspeslagh, Sander Lilipaly, Thomas Luiten, Eric Martijn, Peter Meininger, Gerard Troost, Rinse van der Vliet, Pim Wolf) laten zien dat vogeltjes scoren één ding is, een mooi boek erover samenstellen iets geheel anders. Alle lof daarvoor. Dat het een opmaat moge zijn voor een nieuwe trend in de telgekte: vragen, analyses en duiding, gevolgd door artikelen en boeken. Een mooi winterklusje.

Mellone U., López-López P., Limiñana R., Piasvoli G. & Urios V. 2013. The trans-equatorial loop migration system of Eleonora's falcon: differences in migration patterns between age classes, regions and seasons. J. Avian Biol. 44: 417-426.

Eleonora's Valken van Spanje en Kroatië overwinteren op Madagascar. Ze komen daar door dwars over de Sahara te vliegen, via de noordrand van de boomsavanne naar het westen te gaan en de kop van het Congobekken over te steken. Op de terugweg volgen ze een wat noordelijker en oostelijker koers, die ze het Congobekken doet ontlopen; een deel gaat via de Riftvallei en Nijldal naar het noorden, een ander deel steekt opnieuw de Sahara dwars over (naar Spanje). Jonge valken deden er langer over, en maakten meer stopovers onderweg. De auteurs denken dat de lusvormige trekbeweging te maken heeft met de ruimtelijke spreiding van voedselvoorraden onderweg,

7 Van de Buizerd wordt vermeld dat er in 2013 21.077 exemplaren werden geteld, met 624 ex. als dagrecord. Maar waarom werden er maar 1801 Torenvalken geteld? Wat is er met die soort aan de hand?

maar daar hebben ze geen gegevens over verzameld (deze studie is bureauwerk). (ugumellone@libero.it).

Meltofte H. & Amsrup O. 2013. Forekomsten af rovfugle på Tipperne 1930-2011. Dansk Ornithol. Foren. Tidsskr. 107: 229-238.

In een moeras- en graslandgebied aan de westkust van Jutland worden vanaf 1930/31 roofvogels bijgehouden (maar vooral goed in winter 1972-97, weer minder erna). Deze variatie in waarneemintensiteit heeft zijn neerslag op het aantalsverloop. Niettemin, alle soorten namen toe in het reservaat, vooral nadat volledige bescherming werd gegeven vanaf 1967, pesticidengebruik aan banden werd gelegd en de op grote schaal aangeplante bossen van Jutland een aantrekkelijk broedgebied werden. (Een scenario precies als in Nederland.) Dat Blauwe Kiekendief en Ruigpootbuiserd afnamen na de jaren tachtig wordt toegeschreven aan de ingestorte lemmingenstand in Scandinavië (maar de stand van diverse soorten woelmuizen is inmiddels aangetrokken zonder dat dit zichtbaar werd in Tipperne). Lokaal beheer heeft mogelijk ook gevolgen gehad, want intensieve begrazing en intensief hooien hielden Aardmuis en Woelrat lange tijd op een laag niveau. Verruiging vanaf de late jaren vijftig veranderde dat ten positieve, totdat in de vroege jaren zeventig opnieuw werd gestart met grazen en maaien (zij het lang niet zo intensief als voorheen). Een aardige studie, zonder dikdoenerij, die gebruik maakt van tellingen en goed bijgehouden beheersmaatregelen. Zo kan het dus ook.

Mihoub J.-B, Princé K., Duriez O., Lécuyer P., Eliotout B. & Sarrazin F. 2013. Comparing the effects of release methods on survival of the Eurasian black vulture *Aegypius monachus* reintroduced in France. Oryx 48: 106-115.

Jonge gekweekte Monniksgieren werden op twee manieren ingebracht in de natuur, namelijk door onvolwassen vogels in het herintroductiegebied maandenlang in een kooi bij te voeren (onderwijl konden ze de omgeving in zich opnemen), en door juvenielen op kunstnesten te voeren en die te laten uitvliegen. De overleving van deze vogels bleek niet af te wijken van die van leeftijdsgenoten in het wild, maar adulte vogels hadden een betere overleving dan juveniele en onvolwassen vogels. Omdat onvolwassen vogels eerder tot broeden overgaan dan juveniele, zou deze uitkomst pleiten voor uitzetten via de kooimethode. (mihoub@mnhn.fr).

Mikula P., Hromada M. & Tryjanowski P. 2013. Bats and swifts as food of the European Kestrel (*Falco tinnunculus*) in a small town in Slovakia. Ornis Fennica 90: 178-185.

Sommige Torenvalken nestelend in een stadje in Slowakije jaagden in de broedtijd op vleermuizen en Gierzwaluwen. Die laatste werden gepakt door bij de uitvliegopening te wachten, of met een zit-en-wachtstrategie, nooit in volle vlucht. De vleermuizen werden in de schemering gegrepen in volle vlucht. Torenvalken die Gierzwaluwen en vleermuizen op hun menu hadden staan, hadden een beter broedsucces dan wanneer dat niet het geval was. De auteurs denken dat deze vorm van jacht iets nieuws is, omdat de valken die vleermuizen bejaagden óók Gierzwaluwen grepen (eerste overigens makkelijker dan tweede). Of dat echt zo is, en of Torenvalken écht profiteerden van deze manier van jagen, valt te bezien. petomikula@gmail.com).

Miller R.A., Carlisle J.D. & Bechard M.J. 2014. Effects of prey abundance on breeding season diet of Northern Goshawks (*Accipiter gentilis*) within an unusual prey landscape. J. Raptor Res. 48: 1-12.

In Centraal Idaho zijn boomeekhoorns en kraaiachtigen, de gebruikelijke prooien van Haviken in de VS, schaars. Daar bleken ze voor 75% (biomassa) grondeekhoorns te pakken. Die prooi is maar een beperkt deel van het jaar beschikbaar, namelijk vanaf dat de sneeuw smelt tot 3-4 maanden erna. Als het sneeuwpak lang blijft liggen, kunnen de Haviken in de problemen komen. (agentilis@raptorrob.com).

Mosto M.C. & Tambussi C.P. 2014. Qualitative and quantitative analysis of talons of diurnal birds of prey. Anat. Histol. Embryol. 43: 6-15.

De botjes van roofvogelklauwen (exclusief keratinelaag) worden tot in detail beschreven. De kootjes van de eerste drie tenen waren goed van elkaar te onderscheiden, maar die van de vierde teen minder goed vanwege grote symmetrie. Vooral een studie die belangrijk is bij paleontologisch onderzoek. De metingen zijn gedaan aan Amerikaanse roofvogelsoorten.

Navarro-López J., Vergara P. & Fargallo J.A. 2014. Trophic niche width, offspring condition and immunity in a raptor species. Oecologia 174: 1215-1224.

Torenvalken van 'goede kwaliteit' zetten hun jongen een meer gevarieerd, en bovendien uitbundiger, menu voor dan valken van mindere kwaliteit. De conditie van de jongen en hun immuunrespons waren positief gecorreleerd met de verscheidenheid van de aangeboden prooien. Beetje rare uitkomst, want anders dan in Zuid-Europa (waar deze studie plaatsvond), zijn Torenvalken op de meeste plaatsen juist specialisten die goed boeren op muizen (vooral Veld- en Aardmuis) en het slecht doen zodra ze moeten diversifiëren (immers een teken van muizenschaarste). Zou deze uitkomst misschien alleen gelden voor Zuid-Europa, waar Torenvalken het niet van muizen, maar van insecten en vogels moeten hebben? (navarro-lopez.juan@mncn.csic.es).

Polakowski M., Jankowiak L., Kasprzykowski Z., Bela G., Kosmicki A., Janszyszyn A., Niemczyk A. & Kilon D. 2014. Autumn migration movements of raptors along the southern Baltic coast. Ornis Fennica 91: 39-47.

Najaarstrek van roofvogels werd genoteerd in de Baai van Gdansk (Vistula lagoon) in 2008-11. De meest algemene passanten waren hier Sperwer en Buizerd. Kortafstandstrekken en roofvogels die veel gebruik maken van flapvliegen domineerden op deze telpost. (polnoce.podlasi@gmail.com).

Ponnikas S., Kvist L., Ollila T., Stjernberg T. & Orell M. 2013. Genetic structure of an endangered raptor at individual and population levels. Conserv. Genet. 14: 1135-1147.

De Finse populatie Zeearenden is de laatste twee eeuwen twee keer door het oog van de naald gekropen, genetisch gezien dan. De eerste keer viel op de overgang van 19de naar 20ste eeuw (vervolg), de tweede na het midden van de 20ste eeuw (pesticiden). Op het dieptepunt telde de Finse populatie nog maar 30-40 paren, verdeeld over subpopulaties in Lapland en langs de Baltische kust. Momenteel telt Finland c. 430 paren, vooral in Lapland en Oost-Finland, en langs de gehele Baltische kust. De genetische diversiteit van de Finse vogels toont overeenkomsten met die van omringende gebieden. De binnenlandpopulatie vormt een min of meer eigen entiteit, die

langs de kust toont genetische variatie die samenhangt met afstand (hoe verder uit elkaar, hoe verschillender). Er is enige genetische uitwisseling, wat te verwachten was met de kleine dispersieafstanden (geboortedispersie: 90 km voor mannen, 114 km voor vrouwen). De enkele genetische uitbijters moeten afkomstig zijn van geïmmigreerde vogels. Die instroom varieert per jaar (2007 bijvoorbeeld sterk); ze checkten enkele genetische uitbijters in het veld, en vonden daarbij een in Zweden langs de kust geringde vogel. Andere uitbijters kwamen uit Zweeds Lapland en Kola Schiereiland, wat mede een verklaring kan zijn voor het herstel na de cruciale dieptepunten. Net als in eerdere studies elders in Europa kon in Finland genetisch geen effect worden gevonden van de beide bijna-uitsterfmomenten in de afgelopen 200 jaar. De huidige populatiestructuur wijst eerder op een sterke trouw aan de geboorteplaats. Wel werden er aanwijzingen gevonden voor een genetische bottleneck aan het eind van de laatste ijstijd in het late Pleistoceen (ongeveer 20.000-15.000 jaar geleden). (suvi.ponnikas@oulu.fi).

Paprocki N., Heath J.A. & Novak S.J. 2014. Regional distribution shifts help explain local changes in wintering raptor abundance: implications for interpreting population trends. PLoS One 9(1), e86814.

Waarom zien we tegenwoordig sommige wintervogels zo weinig in vergelijking met enkele decennia her? Simpel: veel soorten trekken minder ver zuidelijk dan voorheen. Dat is althans de conclusie van de Amerikanen die vaststelden dat de kern van de winterverspreiding van Amerikaanse Torenvalk, Steenarend, Blauwe Kiekendief, Prairievalk, Roodstaartbuizerd en Ruigpootbuizerd tussen 1975 en 2011 geleidelijk naar het noorden is opgeschoven. Ruigpoten en Steenarenden deden dat zelfs met een gemiddelde snelheid van 7-8 km per jaar. De warmer wordende winters zouden hier debet aan zijn, met als voordeel dat de vogels dichter in de buurt van de zomerterritoria kunnen overwinteren (een vroege aankomst op de broedplaats bleek in een hoger reproductief succes te resulteren bij Prairievalken, Smellekens en Amerikaanse Torenvalken). Of habitatveranderingen in wintergebieden eveneens een rol spelen, werd niet uitgezocht (noch veranderingen in voedselaanbod, of verkleinende populaties). (paprock@yahoo.com).

Schoppers J. 2013. Roofvogeltrek over Elten in 2012. Vlerk 30: 115-122.

Overzicht van de roofvogeltrek over de Elterberg van 1996 tot en met 2012, onder vermelding van aantal teluren. Geen uitwerking, behalve van sperwer (seizoensverloop), alleen een week voor week verloop voor 2012. Evenmin splitsing naar leeftijd of geslacht.

Schröpfer L. 2013. Autumn passage of the European Honey-buzzards (*Pernis apivorus*) through southwestern Bohemia in 1999-2012. Sylvia 49: 135-144.

Met 19-40 teldagen en 46-155 teluren per najaar wordt de trek van 1028 Wespandieven in Bohemen (Tsjechische Republiek) beschreven, zij het niet omgerekend naar aantallen per uur. De hoogste aantallen passeerden tussen 19 en 23 augustus (mediaan: 25 augustus), maar er is geen onderscheid gemaakt naar leeftijd en geslacht (waardoor de bevinding eigenlijk waardeloos is geworden; een vergelijking met andere gebieden evenzeer). De meeste vogels kwamen tussen 9 en 10 uur Midden-Europese Tijd langs, vooral op hoogtes boven de 200 m. Enkelingen en groepjes van 2-4 ex. overheersten,

groepen van >20 individuen waren zeldzaam (aan eind seizoen waren de groepen groter). (schropfer@oaplen.cz).

Shafaeipour A. 2014. Prey selection of the Barbary Falcon (*Falco pelegrinoides*) in south-western Iran. *Zoology of the Middle East* 60: 13-19.

Deze slechtvalkachtige had, niet verrassend, een dieet dat bijna geheel uit vogels bestond. Numeriek werden Bijeneter het vaakst gepakt, maar in termen van biomassa waren Houtduif en Syrische Bonte en Middelste Bonte Specht belangrijk(er). De valken hadden een voorkeur voor soorten van open terrein, en in de gewichtsklasse van 50-120 gram. Deze studie is gebaseerd op analyse van plukresten, braakballen en video-opnames bij het nest. De talrijkheid van prooi-soorten werd ook gekwantificeerd (transecten). In tegenstelling tot andere studies aan deze valkensoort werden geen zoogdieren of reptielen als prooi gevonden. (shafaei@yu.ac.ir).

Siverio M., López-Suárez P., Siverio F., Rodríguez B., Varo-Cruz N. & López-Jurado L.J. 2013. Density, nest site characteristics and breeding rates of the osprey (*Pandion haliaetus*) in the southern limit of its range in the Western Palearctic (Boa Vista, Cape Verde Islands). *Afr. J. Ecol.* 52: 50-58.

Op een van de eilanden van Kaap-Verdië broedden 14-18 paren Visarenden (2.6 paren per 100 km²). De gemiddelde legselgrootte was 2.59 eieren, de gemiddelde jongen-productie per paar 0.76. De meeste nesten waren bereikbaar voor mensen, wat terug te zien was in menselijke predatie. (mansiverio@telefonica.net).

Sumasgutner P., Nemeth E., Tebb G., Krenn H.W. & Gamauf A. 2014. Hard times in the city – attractive nest sites but insufficient food supply lead to low reproduction rates in a bird of prey. *Frontiers in Zoology* 2014, 11: 48 (vrije download: <http://www.frontiersinzoology.com/content/11/1/48>

De broedresultaten van Torenvalken die in Wenen broeden, werden gedurende drie jaren onderzocht in de binnenstad en in de gordels eromheen. Voor elk bezet nest werd uitgerekend hoeveel landoppervlak was bezet door huizenbouw en andere infrastructuur (het meest in hartje Wenen). De valken broedden in nissen in gebouwen. De afstand tot het dichtstbijzijnde paar was het kleinst in de binnenstad. Het reproductief succes van de binnenstadvalken was geringer dan van vogels die daaromheen broedden. Hoewel er geen verschillen in prooiaanbod werden vastgesteld tussen binnenstad en de buitenwijken, bleek dat de valken in de buitenwijken konden beschikken over muizen (en daar ook op jaagden) terwijl de valken in de binnenstad het grotendeels moesten doen met vogels. Zodoende presteerden de echte stadjsers minder goed dan de buitenwijkers, ook al omdat er een hogere predatiedruk was in de binnenstad en meer legfels werden verlaten. Er zijn dus kosten verbonden aan een stadsleven. (petra.sumasgutner@univie.ac.at).

Therrien J.-F., Gauthier G., Korpimäki E. & Bêty J. 2014. Predation pressure by avian predators suggests summer limitation of small-mammal populations in the Canadian Arctic. *Ecology* 95: 56-67.

Spelen predatoren in een betrekkelijk eenvoudig voedselweb als de Arctis een rol bij de aantalsdynamiek van hun prooidieren, in dit geval Sneeuwuil, Kleinste Jager en Ruigpootbuizerds versus twee soorten lemmingen in de Canadese toendra? Een hoge dichtheid van lemmingen resulteerde per direct in een hoge broeddichtheid en hoge

jongenaantallen van hun predatoren. Sterker nog, de totale consumptie van de aanwezige predatoren oversteeg de maximale dagelijkse aanwas van de lemmingen. Met andere woorden: tijdens de sneeuwvrije periode in de toendra bleken de predatoren hun prooiën te kunnen limiteren, iets wat niet eerder werd vastgesteld. (therrien.3@ulaval.ca).

Väli U. & Vainu O. 2013. Movements of the Goshawk in Estonia: an analysis of ring recoveries. *Ringling & Migration* 28: 106-112.

Sinds de jaren zeventig werden er in Estland ongeveer 1060 Haviken geringd. Hieruit werden 59 terugmeldingen geanalyseerd van vogels die in 1913-2012 in Estland waren geringd, en 55 vogels die buiten Estland waren geringd in 1928-2006. De terugmeldkans was in het verleden groter dan vandaag de dag (van 20-30% naar 5%), ongetwijfeld een gevolg van het feit dat de soort vroeger stevig werd bejaagd. De meeste buitenlandse vogels kwamen uit Finland (waar heftig wordt geringd) tijdens de najaarstrek; dat betrof overwegend juveniele en onvolwassen Haviken. De enkele adulte vogels uit Finland suggereren dat sommige Finse vogels zich als broedvogel in Estland vestigen. Estse vrouwtjes vlogen gemiddeld minder ver weg dan mannetjes, namelijk resp. 54 en 111 km (beide 8 ex.). In het eerste levensjaar werd niet significant verder gevlogen dan in het tweede, namelijk resp. 160 en 166 km. Adulte vogels werden gemiddeld op 75 km van de geboorteplaats teruggemeld. Er was geen vaste trekrichting. Een enkeling maakte een langere vlucht naar Duitsland, Oost-Polen of Wit-Rusland. (ulo.vali@emu.ee)

Vansteelant W.M.G., Verhelst B., Shamoun-Baranes J., Bouten W., van Loon E.E. & Bildstein K.L. 2014. Effect of wind, thermal convection, and variation in flight strategies on the daily rhythm and flight paths of migrating raptors at Georgia's Black Sea Coast. *J. Field Ornithol.* 85: 40-55.

Op een ingewikkelde manier wordt uitgelegd dat roofvogels tijdens de trek, afhankelijk van formaat en overheersende vliegwijze, op verschillende manieren van terreinkenmerken en het lokale weer gebruikmaken. Zwevers, die strikt op thermiek trekken, beginnen later op de dag, en houden vroeger op, dan vliegers (beginnen vroeger, ook als er nog geen thermiek is) of soorten die zweven én vliegen. Zodra er in het binnenland wolken ontstonden (en de opwaartse luchtstromen minder krachtig werden) verplaatsten de zwevers hun trekbaan naar de kust (bij Batumi, in Georgië), maar de vliegers deden dat niet. Deze bevindingen zijn al ruim een halve eeuw bekend (van onder meer Falsterbo, tal van telposten in Noord- en Midden-Amerika, Israël) en goed beschreven. (W.M.G.Vansteelant@uva.nl).

Velevski M., Grubac B. & Tomovic L. 2014. Population viability analysis of the Egyptian Vulture *Neophron percnopterus* in Macedonia and implications for its conservation. *Acta Zoologica Bulgarica* 66: 43-58.

Het gaat slecht met de Aagier in Europa, India en Afrika. De Balkanpopulatie begon al in de jaren zeventig af te nemen en telt momenteel 60-70 paren in 4-5 kerngebieden waaronder Macedonië. De Balkanpopulatie is gefragmenteerd en heeft onderling nauwelijks meer uitwisseling (de vogels zijn plaatstrouw en 150 km lijkt de maximale dispersieafstand te zijn). Op basis van een aantal vooronderstellingen (deels trouwens gebaseerd op Spaans onderzoek: start broeden op 6de levensjaar, elke vogel reprodu-

ceert 25 jaar achtereen, 2 jongen per paar per jaar, gelijke seksratio onder de nestjongen) en een gewenste populatie van minimaal 650 exemplaren (overeenkomend met de 137 paren in 1983) wordt modelmatig gekeken wat er fout zit binnen de huidige populatie, op welke termijn volledig uitsterven kan worden verwacht (in de Balkan), en hoe dat eventueel kan worden voorkomen. De jongenproductie lijkt het probleem niet te zijn, wel de adulterenoverleving. Dat laatste kan echter ook plaatsvinden tijdens de trek en in de overwinteringsgebieden, wat effectieve bescherming de facto uitsluit. Merkwaardig genoeg speculeren de auteurs over het eventuele positieve effect van een toename van introducties op de broedplaats (jonge vogels worden in gevangenschap opgekweekt en losgelaten), terwijl toch de oorzaken van de slechte overleving niet zijn opgelost (zie parallel met Korhoen: je gooit vogels in een bodemloze put zonder dat het iets oplevert, iets wat ondertussen zelfs Staatsbosbeheer in Salland, zo'n beetje aan de top van organisaties die het negeren van wetenschap tot hun lijfspreuk hebben gemaakt, beginnen door te krijgen). Want in Macedonië bleken namelijk (zie de parallel met Salland) lokale beschermingsmaatregelen de negatieve populatietrend niet te keren. Het geeft de spagaat van de natuurbeschermer weer: je kunt wel denken de wereld naar je hand te zetten, de werkelijkheid is een geheel andere. Zelfs in eigen land lukt effectieve bescherming niet altijd, om maar te zwijgen van andere landen indien je met een trekvogel te maken hebt. (velevski@mes.org.mk).

Zeiler J. 2013. Birds for the elite? Fowling in the Northern Netherlands in the Roman period and the early Middle Ages. *International Journal of Osteoarchaeology*, DOI 10:1002/oa.2370

Vogels vangen voor de pot is van alle tijden. Bij opgraven in een terp bij Wijnaldum werden 3429 resten van vogels gevonden, stammend uit de Romeinse tijd (175-300/350 na Christus), de migratieperiode (425-550), Merovingische periode (550-750), Carolingische tijd (750-850) en Ottonische periode (850-900/950). De vindplaats is gelegen in een vogelrijk gebied, ook toen al. De meeste soorten hadden betrekking op eenden en steltlopers. Van de roofvogels wordt alleen een Zeearend gemeld uit de Carolingische tijd. Gezien de grote aantallen eenden en steltlopers moeten de jagers in die tijden van netten gebruik hebben gemaakt, misschien wel wilsternetten (waarmee nog steeds steltlopers worden gevangen) en staande netten. Die steltjes werden vooral in de Carolingische tijd voor het eerst massaal gevangen. Hoewel onbekend is wanneer wilsternetten voor het eerst werden toegepast (bronnen gaan niet verder terug dan tot rond 1611, of afgaande op alleen schriftelijke, tot de late Middeleeuwen), kan de aanwezigheid van een elite in de buurt van Wijnaldum misschien hebben geleid tot een veel eerdere toepassing van deze vangtechniek (rond 750); de vondsten van een gouden broche en muziekinstrumenten laten zien dat een deel van de toenmalige bevolking tot de hogere klasse moet hebben behoord. En die lustten wel een mals eendje of steltje. (abone@planet.nl).